

De kerkgewaden te Haringe

Kunstschaten uit « Coninckxdale » en het Rijke Klarenklooster te Ieper.

Het is bekend dat de kerk van Haringe in kunstopzicht onder de dorpskerken van ons bisdom een bijzondere plaats inneemt. Er is vooreerst de oud-romaanse toren, het ruime kerkgebouw, maar vooral het 18^e eeuwse meubilair-ensemble dat (tot voor kort) ongeschonden bewaard is gebleven. Het meest merkwaardige nochtans wat de kerk bezit, is het stel antependia en gewaden die voor geen andere van het hele bisdom moeten onderdoen.

Als misdienaar heb ik die gewaden leren kennen ; wat toen reeds bijzonder mijn aandacht opeiste waren de familiewapens die er op voorkomen. Eenmaal seminarist mocht ik het kerkarchief (voor zoveel dit nog bewaard is gebleven) inkijken en stelde vast dat die gewaden in de « Beschrijvinge van de parochiale kercke van Haringhe... ofte grooten inventaris van de meubelen derselve kercke competerende »¹ niet voorkomen. Pastoor Voormezele, die dit uitgebreid inventaris ca. 1777 opstelde, klaagt er over dat de kerk eerder arm is aan gewaden ; dus moesten die 18^e eeuwse gewaden eerst later in Haringe zijn aangekomen. Het feit dat de drie antependia onderling in lengte verschillen, wekte het vermoeden dat ze niet voor hetzelfde altaar uitgevoerd werden en dus mogelijks uit verscheidene kerken herkomstig waren. In de kerkrekeningen was nergens een post te bespeuren in verband met het aankopen van die gewaden. Alleen vonden we volgende aanwijzing : « 7 Februari 1850, aen Mr. Grossé,

(1) Bewaard in het Bisschoppelijk Archief Brugge.

voor herstellen van medaillon in fijn goud », waarschijnlijk gaat het hier om het middenstuk van het wit antependium ofwel om het medaljon op de witte kazuifel.

Vanaf 1858 komen het stel witte en zwarte misgewaden, de witte en rode koorkap, het wit, zwart en rood antependium voor op alle inventarissen. We vermoedden toen reeds dat al deze stukken de kerk van Haringe waren komen verrijken tijdens het herderschap van pastoor Ryckewaert (1803-1808). Bleef dan de vraag : Waar vandaan komt dit alles ?

Intussen ging te Brugge de tentoonstelling van oude toegepaste kunst door in het nieuw stedelijk Museum (1930). Daar kwamen o. m. voor : een rood antependium (N° 7) en bijgaand stel misgewaden (N° 35-37) uit de kerk van Lo ; op deze paramenten komt hetzelfde familiewapen voor als op het rood antependium in Haringe. Kwam dit antependium dan soms uit Lo ? Mijn eerste bezoek aldaar werd een revelatie, niet enkel omwille van de kunstschaten van de abdijkerk, maar nog meer om de geschiedkundige onderlegdheid van de sympathieke pastoor Vandromme. Ook hij had vruchteloos een opheldering voor dit familiewapen gezocht. Het wapen had niets te maken met de vroegere abdij en evenmin met de adellijke families van Lo. De oudste vermelding van het gewaad te Lo kwam voor in de kerkrekening van 1852 : « Aen d'heer Grossé te Brugge, over kuyschen en vermaken van het beste rood antependium 100,00 fr. ». De oudste inventaris te Lo dateert eerst van 1861 ; het rood ornament staat erin vermeld. Hoe en wanneer kwam dat te Lo ? Op die vraag verstreekte het verslag van de kerkmeestersvergadering op 27 September 1804 de volgende ophelderingen : « Item, versocht aen den eerweirden heer pastoor... te coopen een beste wit hoogh-autaer ornament met drie priesterkleeden, bestaende in casuvel en twee tunicellen, benevens een roodt gebrodeert antependium en eenighe andere verciersels voor dese kercke ». In de re-

kening die terugslaat op deze aankoop wordt het antependium niet uitdrukkelijk meer vernoemd : « Bet. ...nogh aen den Eerweerden heer pastoor over syn gedaen verschotten aen mijn heer Verhelst [wie is dat ?] ende aen Joannes Mallebrancke [winkelier te Lo], over coope van nieuwe ornamenten ende priestercleederen, een casuvel en twee tunicellen ende eenighe andere vercierselen deser kercke, volgens onse resolutie in daeten 27 September 1804, bedraegende tsaemen 274 lb. 8 s. 0 d. ». Meer was er te Lo ook niet te vinden, doch alles scheen er op te wijzen dat die gewaden te Lo en Haringe herkomstig waren uit eenzelfde afgeschafte klooster.

Tijdens mijn verblijf te Ieper, trof ik in de St Pieterskerk een paar antependia aan, die ongetwijfeld van dezelfde hand zijn als die van Haringe en Lo. Was de oplossing soms in Ieper te vinden ? Dan maar eens de verscheidene sacristiën bezocht. In de kathedraal bemerkte ik op het Tuindag-ornament hetzelfde wapenschild als te Haringe en Lo ; hier echter in zijn heraldieke kleuren. Dit zou de identificatie vergemakkelijken, en we wisten meteen dat we moesten verder zoeken te Ieper. Volgens de « Inventaires des objets d'art... » (Brugge 1852) door Alex Couvez, is dit ornament (N° 8-9) afkomstig uit de kerk der Minderbroeders, waar vroeger ook het beeld van O. L. Vrouw van Tuine bewaard en vereerd werd. Dan maar de geschiedenis van dit klooster, voor zoveel dit nog mogelijk is, nagegaan. In de « Ieperse Kronijken » verzameld door Ramaut (1735) lezen we : « Anno 1741, op den thuyndag, heeft den heere Navigheer ende den heere Bonaert, het miraculeus beeldt van Onze Vrouwe van Thuyne patronesse der borghers van Ypre, vereert met een seer costelijck goud gebordeurde kleedt ende antependium, dewelcke, soo men segt, alsoo veel hadde gekost van maecken als van stoffe selve ». Op het eerste zicht is er nogal gelijkennis tussen het wapen van de familie Bonaert en het eerste vierendeel in het wapen op de gewaden. Hier-

om werden inlichtingen ingewonnen bij baron Bonaert, die bezig was aan zijn genealogisch werk « Histoire de la Famille Bonaert »², en die bereidwillig heeft medegeholpen aan onze nasporingen, tot hij eindelijk het wapen wist te erkennen als dat van Jac. de Coninck. De vele jaren opzoekingen waren intussen beloond geworden met andere vondsten, die we hier mededelen.

Kunstschatten uit « Coninckdale ».

De kloostergemeente O. L. Vrouw ten Bunderen uit Moorslede vestigde zich tijdens de Godsdienstberoerten binnen de versterkte muren van Ieper. Voorlopig (1587) betrokken de zusters een huis in de Volstraat (Lombaardstraat) ; twintig jaar later gingen zij zich op het St. Jacobskerkhof vestigen, waar ze in 1615 een ruimer huis vonden. In 1665, bouwden ze er een eigen kapel die in 1667 werd ingewijd ; hun eerste bestuurder was kan. Petrus Merghelynck. Hij werd opgevolgd in 1669 door J. Bapt. Van Troyen. Het volgend jaar heerst de pest in de stad ; al de zusters bezwijken, uitgenomen éne, Anna van Reninghe. Ze is zinnens het klooster niet voort te zetten, doch krijgt bevel van haar bisschop, Mgr. Prats, de stichting in stand te houden. Priorin van Reninghe neemt dan ook volgende zusters op ; in 1671, Maria-Francisca Woestyn en Maria Strobbe ; in 1678, Barbara Scherlinck en Petronilla Desmedt ; in 1684, Anne-Marie Degroote ; in 1692, Catharina Astaes. In 1678 ontving het klooster de schenking, door mevrouw Bonaert, van een relikwie van de H. Agatha ; hier ligt de oorsprong van de grote verering voor die Heilige, en de oprichting van haar Broederschap in dit klooster. Bestuurder Van Troyen wordt in 1682 opgevolgd door Jacobus Theodorus de Coninck (* Ieper 1 Jan. 1649 - † Ieper 11 Nov. 1712). Op 8 Juni 1695 schenkt deze zijn huis in de Meesenstraat (Rijselstraat) aan het

(2) Sedertdien uitgegeven in de reeks *Tablettes des Flandres, Recueil I*, Brugge, 1950.

klooster, en laat er een ruime kapel bouwen, toegewijd aan de H. Jozef; de inwijding had plaats op 1 Februari 1699³. Uit erkentelijkheid heetten de zusters sedertdien haar klooster « Coninckdale » ; het voert als wapenschild « in blauw een gouden ster met zes punten ». Na de dood van Anna van Reninghe volgt Barbara Scherlinck (1695-1716) haar op als priorin.

J. Th. de Coninck moet voor het klooster een ware maecenas geweest zijn. In het « Jaerboek » lezen we : « Notteert dat onse vier groote candelaeren, mitsgaders de remonstrantie, lampe, wierookvat en schelpe, al gemaekt in ten tijde van onsen grooten weldoender d'heer en meester Jacobus Theodorus de Coninck ; men peyst dat het al gifte is, ten opsichte dat sijn wapen daer al op graveert is, en men siet niet wat jaer het gemaekt is... ».

Coninckdaele werd in 1783 door Keizer Jozef II afgeschafft, de bezittingen aangeslagen, de kerkelijke goederen aan kerkfabrieken of geestelijkheid verkocht. Veel ging verloren ; volgende stukken toch bleven bewaard :

1. *Antependium met volledig stel gewaden - 1688 - Ieper, St Maartenskerk.*

Antependium. Van witte zijde, zonder onderverdelingen, gans overdekt met lovers en vruchten in gestulpt goud- en zijdeborduurwerk. Het hoofdmotief bestaat uit twee hoornen gevuld met vruchten ; er komt geen enkel liturgisch motief op voor. Het meet 3 m. en werd waarschijnlijk gemaakt voor de kapel op het St Jacobskerkhof.

Volledig stel gewaden. Kazuifel, dalmatiek, tuniek en koorcap van witte zijde met sierbanden in gestulpt goud- en zijdeborduurwerk. Op het rugkruis van de kazuifel : de Kroning van Maria in de Hemel ; onderaan, wapenschild de Coninck in heraldieke kleuren. Op het schild van de koorcap : een gekroonde Lieve Vrouw met op haar schoot het Jezuskind dat in de rechterhand een grap groen-gele druiven houdt ; onder dit medaljon draagt een gevleugeld engeltje het wapen van

(3) Zie « Jaerboek » door Vrouw Prieure Agnes de Wilde — 1781 — Hs. Arch. Bisd. Brugge. Ook nog bij J. CORNILLIE, *Ieper door de eeuwen heen*, Ieper 1950, bl. 71-73.

de Coninck ; rechts en links ervan twee cijfers van het jaartal 1688.

De beschrijving van het wapen de Coninck vinden we bij M. Borel d'Hauterive : « Armorial de Flandre, dressé par les ordres de Louis XIV (1696-1710) par d'Hozier », Parijs 1856, bl. 149, No 102 « Jacques Théodore de Coninck, prêtre : d'azur, à une face d'argent, accompagnée en chef de deux étoiles de six rais d'or, et en pointe d'une coquille de même ; écartelé de sable, à neuf fleurs de lis d'argent, posées trois, trois & trois ».

2. *Antependium met stel misgewaden - 1698 - Kerk te Lo.*

Antependium, breed 3 m. Van rood fluweel, zonder onderverdelingen, gans overdekt met loofwerk en vruchten van gestulpt gouborduurwerk. In het midden, voorstelling van het Pinkstermysterie (goud, behalve de carnaties). Boven, tussen twee vogels, het wapenteken van de Coninck (goud).

Stel misgewaden. Kazuifel, dalmatiek en tuniek, van rood fluweel met sierbanden van gouborduurwerk. Op het rugkruis van de kazuifel : de symbolische H. Geest-duif (zilver); onderaan, wapenschild (goud). Hetzelfde wapenschild komt nog voor op de bursa.

3. *Antependium - 1698 - Kerk te Haringe.*

Antependium, breed 3 m. Van rood fluweel zonder onderverdelingen, gans overdekt met loofwerk en vruchten van gestulpt gouborduurwerk. In het midden, de H. Agatha met zegepalm in de rechterhand ; de linkerhand houdt ze op de borst. Naast haar, een gevleugelde engel die het bewijs van haar marteling op een schotel draagt (goud, behalve de carnaties). Onderaan het medaljon het jaartal 1698 ; bovenaan, het wapen van de Coninck (goud).

Dit antependium zal gediend hebben als altaarversiering op het feest van de H. Agatha en de daaropvolgende octaaf.

Het is merkwaardig dat deze kunstvol geborduurde gewaden gemaakt werden door de zusters zelf van Coninckdale. In het hogervermeld Jaerboek lezen we : « In 't jaer 1698 is ons beste root ornament hier gebordeurt ende gemaakt van onse religieusen, maer wat dat gecost heeft, en vynt men geen notitie. Item, het beste wit ornament is hier ook gebordeurt, ende gemaakt eenigen tijd daer-

naer ⁴, waeraf men van gelijken geen notitie en vynt, mitsgaders ook van diversche andere volgende ornamenten soo in stoffe als in lijnwaten » ⁵.

Het vervaardigen van kerkgewaden zal voor de zusters van Coninckdale een tijdverdrijf betekend hebben, maar mogelijks ook een broodwinning. De twee antependia uit de St. Pieterskerk die we reeds aanhaalden, komen zonder de minste twijfel ook uit hun werkplaats. Het zijn de voorhangen van de twee zijaltaren, in rood fluweel met een omraming van loofwerk en vruchten in gestulpt goudborduurwerk. Het ene draagt in het midden het gekroonde woord Maria met onderaan V (irgo) D(olorum), waartussen een doorboord hart ; het is gedagtekend 1710. Het tweede heeft een gelijkaardige bewerking, en draagt I H S met het jaartal 1721. Van beide is de bekleding van de kaarsenbank van gelijke aard ⁶.

We geloven hiermede bewijzen genoeg aan de hand te hebben om te mogen beweren dat Coninckdale een echt kunstelier vormde, dat waarschijnlijk nog wel andere gewaden aan de Ieperse kerken en kloosters heeft bezorgd.

Naast de beste gewaden zijn ons nog een paar stukken van de kapeluitrusting bewaard gebleven. Zó het stel canonborden en het kunstige altaarkruis, thans in de Lieve Vrouwekerk te Poperinge ⁷.

(4) Zou hier niet moeten gelezen « daer voor » aangezien het ornament dagtekt van 1688.

(5) « In het jaer 1728 is ons groen ornament getapitseert ende gemaakt door dese religieusen » (*Jaerboek*).

(6) Het is spijtig dat het rode hoogaltaar-antependium en de bijgaande gewaden in St. Pieters niet bewaard bleven ; mogelijks was alles van dezelfde aard en bewerking als de zijaltaar-antependia.

(7) In verband hiermede lezen we in het *Jaerboek* : « In het jaer 1743 hebben wij onse beste canons doen vercierien in silver aen Marcus le Febvre, silversmidt tot Doornick, waervoor men betaelt heeft hondert seventhien guldens, veerthien stuyvers en half.... Op den 12n Novembre 1762 heeft Sr. Coene, silver-smidt binnen dese stede van Ippe, thuys gebracht het beste Cruys van de kerke, twelk men heeft doen vercierien met silver-platen doorvrocht, ende cost met het fatsoen sonder den Christus, ende de houken 249 guldens, 12 stuyvers... Op den 2n Ougst 1765 heeft Sr. Coene, silver-smidt, ons thuys gebracht den silveren Christus aen 't swart Cruys, met de dry silver houken, mitsgaders den INRY aen 't beste Cruys, twelk al te samen cost hon-

Ten slotte is nog bewaard het prachtig borstbeeld van de H. Agatha, in 1779 gemaakt door « Sieur Sonnevyle, beeldsnijder tot Ypre ». Voor dit nieuw beeld lieten de zusters een zilveren kroon vervaardigen (1780) door « Sieur Verbrugge, zilversmidt binnen der stede ».

Bij de afschaffing van de kloosters door Jozef II (1783) werden door de Bisschoppen de relieken geschonken aan de parochiekerken of de voortbestaande kloosters. Mgr. de Wavrans schonk op 28 Juni 1782 de relieken van de H. Augustinus en de H. Monica, van Coninckxdale aan het klooster der Roesbrugge-Damen ⁸. Waarschijnlijk werd dan ook het beeld (en de devotie) van de H. Agatha toegewezen aan de St. Pieterskerk waar het bewaard bleef tot aan de wereldoorlog. Na het herinrichten van de herstelde kerk werd het oude beeld, door pastoor Bonte afgestaan aan het klooster van O. L. Vrouw ten Bunderen te Moorslede. Zo kwam het terug bij de geestelijke erfgenamen van Coninckxdale.

Het is niet onmogelijk dat er nog hier of daar iets bewaard wordt dat vroeger behoorde aan het « Onze Lieve Vrouwe clooster der religieusen van 't order van den H. Augustinus ten Bunderen, geseyt Coninghsdaele, binnen der stede van Ipre » ; wie helpt ons op het spoor brengen?

Kunstschaten uit het Rijke Klarenklooster te Ieper.

Het klooster der Urbanisten, gelegen langs de Marcstraat, buiten de stad, werd in 1578 door de Geuzen ver-

dert seventhien guldens ». In de *Geschiedkundige schets over O. L. Vrouwekerk te Poperinge*, door wijlen Oscar Fiers, lezen wij : « Croix d'ébène et trois canons d'écaille avec garniture d'argent acheté au comité de la Caisse de Religion en 1783 provenant du convent supprimé de Ten Bunderen à Ypres ».

(8) Over deze relieken lezen we in het *Jaerboek* : « 1740. In dit jaer heeft den Eerweerden heer Proventier, wesende onsen Biechtvader ende Directeur, uyt goede genegentheyd, ende milde gifte ons gejoint de Reliquiën van onsen heyligen vader Augustinus, de heylige moeder Monica, van St. Urbanus ende van Ste Cordula ; mitsgaders de silvere Cartellen, ende twee cleyne vergulde Cassen die men op den autær stelt ».

De thans door de Roesbrugge-Damen bewaarde relieken van Augustinus en Monica zijn gevat in sierlijk bewerkte zilveren zeinssels die mogelijks wel de bewaarde cartellen zijn uit Coninckxdale.

woest ; de zusters vestigden zich in 1584 in een klein huisje, binnen de stad, waar ze alles missen moesten. In 1590 konden zij het gesticht der Grauwe Broeders kopen, en gingen dit betrekken in 1592. Vóór 1640 reeds was hun nieuw klooster af⁹. Dit klooster werd in Mei 1783 door Jozef II afgeschafft. Ziedaar de weinige feiten die ons over dit klooster bekend zijn.

Toch hadden we het geluk een paar kunstwerken terug te vinden die eenmaal aan deze abdij toebehoorden. In de sacristie van de St. Pieterskerk ontdekten we op de rommelzolder de reliekkast van de H. Primitivus. Pastoor Wicht die het stuk liet reinigen en oprissan ontdekke binnenin verscheidene bewijsstukken. In een schrijven van 23 April 1657 bevestigt bisschop de Robles dat Aegidius Dieusaert, Ieperling, gebeenten van de HH. Gregorius, Adrianus en Primitivus uit Rome had medegebracht samen met de nodige bewijsstukken. Verder verklaart de bisschop dat hij de relieken van de H. Primitivus heeft uitgenomen, op aanvraag van Dieusaert, om ze te schenken aan het klooster der Urbanisten. Twee jaar later hebben de Rijke Klaren een nieuwe reliekhouder laten maken, in hout belegd met rood fluweel en versierd met goudborduurwerk ; bovenop prijkte een kroon, opgehouden door twee vergulde engelen. Op 29 Mei werden de relieken in het kostelijk schrijn geborgen in het bijzijn van de hele kloostergemeente ; deze translatie werd gedaan door pater Gardiaan bijgestaan door al de Minderbroeders-Recolletten. Zo zijn ons de namen bewaard van al de kloosterlingen uit beide convicthen. De reden waarom Dieusaert die relieken overmaakte aan de Urbanisten moet gezocht worden in het feit dat hij een zuster (of nicht) in dat klooster had. Bij de afschaffing van het klooster werd de reliekhouder van de H. Primitivus, door bisschop de Wavrans, geschonken aan de St.-Pieterskerk waar dan ook de devotie voor die Heilige (feest op 10 Juni) voortleefde (zie bijlage).

(9) J. CORNILLIE, *Ieper door de eeuwen heen*, Ieper 1950, bl. 104.

Volgens een inventaris van de boeken en papieren vóór de oorlog 1914-1918 bewaard in St.-Pieters, blijkt dat ook het archief der Rijke Klaren gedeeltelijk daar terecht kwam. Thans is er niets meer.

Mijn goede vriend, Oktaaf Mus, stadsbibliothecaris te Ieper, meldde mij dat in een huis van de Rijsselstraat¹⁰ een grafsteen voorkomt waarop volgende tekst kan gelezen : « Sepulture van Eerwerde Vrou Marie van Dixmude Fa. Dhr. Jan, de derde abdesse van dit clooster die hetselve regierde de tijt van 20 jaren, overleet abdesse den 21 April 1651 ». Midden op de steen is een kloosterzuster afgebeeld met een rozenkrans in de hand. Langs beide kanten van het hoofd staan letters die ver uitgesleten zijn ; we lezen : « Gheprof. 29 jaeren... Aetatis suae 76... (?) ». In een kring rondom het hoofd komt voor : « Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi corenam vitae » [Apoc. II, 10]. Bovenaan zien we de sporen van een ruitvormig wapenschild met volgend devies op een banderol : « Mijn ziel heeft u gewenst in den nacht. Ezai, 26,9 ».

Lang hebben we gezocht om te achterhalen met welk klooster deze steen betrekking had, en hoe hij hier gekomen was¹¹. De épitaphiers der Ieperse kerken (een copie van hs. Merghelynck) werden doorlezen ; niets te speuren van een abdis « van Dixmude ». Ons zoeken werd echter anders beloond ; onder de grafschriften van de St.-Pieterskerk noteerden we : (N° 1368) « Daer ligt begraeven (vlg. Kapittelboek Rijke Clarissen) Mevrouw Cortewille weduwe van M'her Gelein Bulteel, † 19 Oogst 1628 ». Deze naam nu staat in verband met het wit gewaad in de kerk te Haringe. Om een dubbele reden wensten we meer te weten over de geschiedenis van het

(10) Het huis (ten noorden) naast de Post, thans bewoond door Kleermaker Callens.

(11) Waarschijnlijk kwam deze steen hier terecht van uit het nabije Merghelynck-museum ; in de *Monographie de l'Hôtel - Musée Merghelynck à Ypres*, Ieper, z.d., lezen we bl. 102, dat op de zolder voorkwamen « des dalles tumulaires provenant du couvent des Clarisses à Ypres ».

*Wit Antependium (Coninckdale, 1688)
thans Ieper, St Maartenskerk.*

*Zwart Antependium. Begin 17e eeuw ?
Haringe, Parochiekerk.*

*Schild der koorkap (Coninckxdale, 1688)
thans Ieper, St Maartenskerk.*

Rood Antependium (Coninckdale, 1698), thans Lo Parochiekerk.

(A. C. L. Brussel)

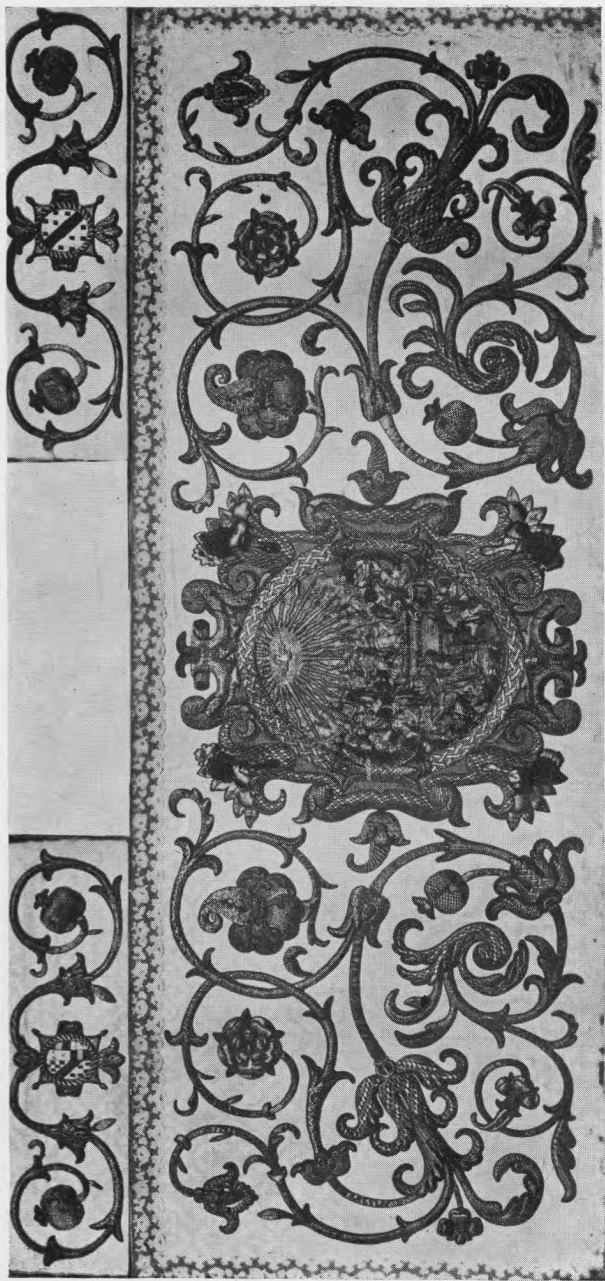

Good Antependium (Coninckdale, 1698) thans Haringe Parochiekerk.

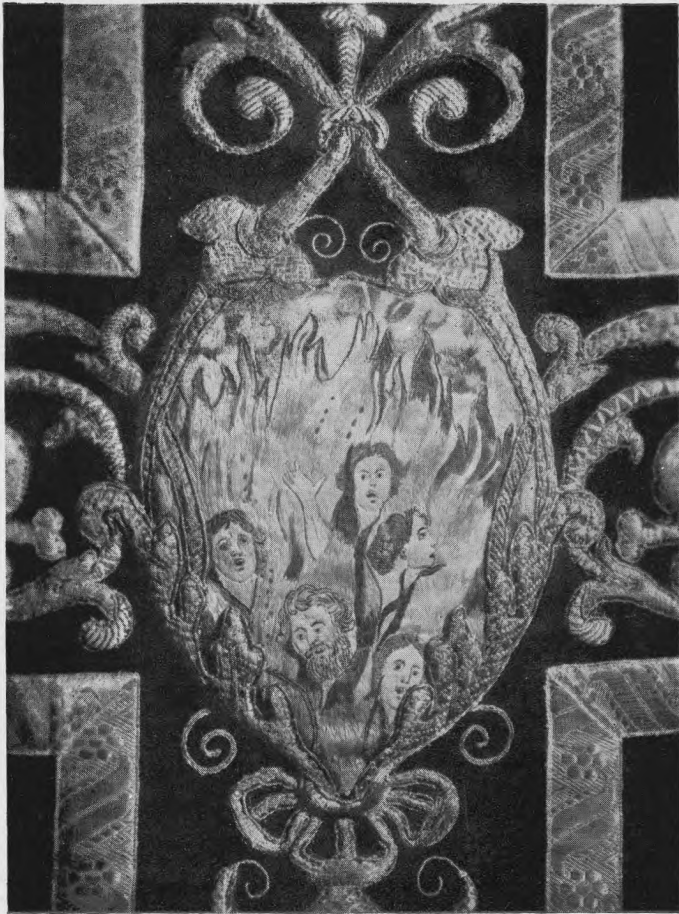
(A. C. L. Brussel)

*Altaarkruis (Coninckxdale, 1762)
thans Poperinge, O. L. Vrouwekerk.*

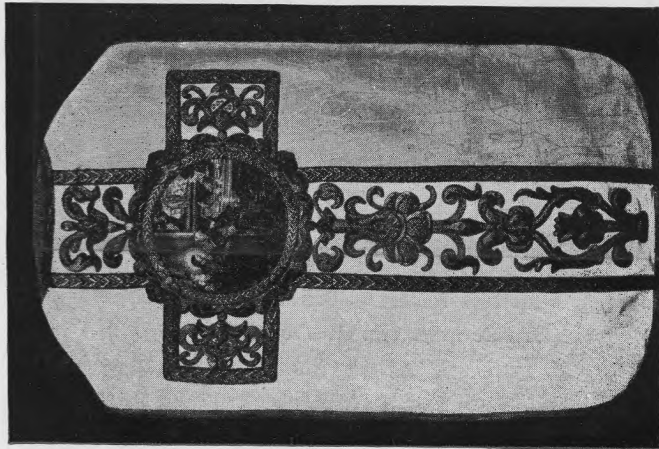
*Wit Antependium (Haringe, Parochiekerk, 1627)
afkomstig van het Rijke Klarenklooster te Ieper ?*

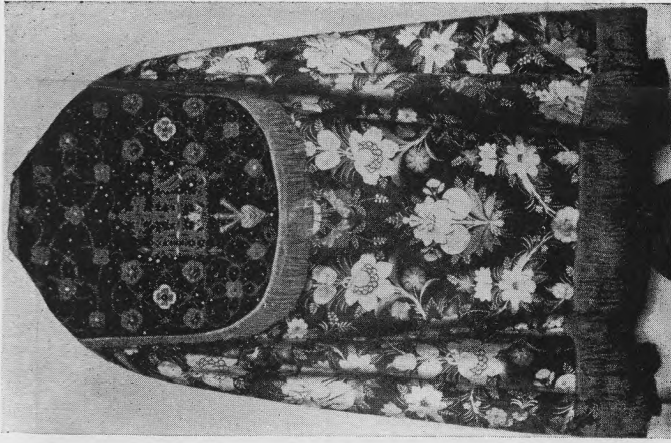
Rugstuk van zwart kazwifel (Haringe, Parochiekerk)

Eerste helft van de 17e eeuw.

(A. C. L. Brussel)

*Wit kazuisel (Haringe, Parochiekerk, 1627)
afkomstig uit het Rijke Klarenklooster
te Ieper ?*

*Rode koorkap (Haringe, Parochiekerk)
Einde van de 17e eeuw ?*

Urbanistenklooster. Het lukte ons uit de bewaarde rekeningen (Rijksarchief Brugge, Fonds Brussel 1866, N° 229-278) de lijst der abdisen op te maken ; we laten ze hier volgen met het benaderend aanvangsjaar :

1594 Margriete de Schildere	1698 Benedicta Struve
1624 Loyse Bulteel 12	1735 Salomea Berten
1631 Marie van Dixmude	1741 Agnes van der Mersch
1652 Marie de Blonde	1762 Joanna de Smet
1667 Barbara Petyt	

Hiermede was het vraagteken nopens de grafsteen opgelost ; de opeenvolging van de namen Bulteel-van Dixmude wierp nieuw licht op de duistere oorsprong van het gewaad in Haringe. Om dit te begrijpen geven we eerst de beschrijving ervan :

Antependium, breed 2,60 m. Van witte hernieuwde damastzijde, zonder onderverdelingen, gans overdekt met loofwerk en vruchten (granaatappelmotief) in gestulpt goud- en zijdeborduurwerk. In het midden een cartouche met voorstelling van het Pinkstermysterie in lazuursteek. Boven, het wapen van Ghislain Bulteel ; onderaan, dit van zijn vrouw, Louise de Cortewyle en het jaartal 1627. De bekleding van de kaarsenbank van gelijke aard en bewerking, draagt dezelfde wapens. *Bulteel* : « in zilver een rode schuinbalk vergezeld van tien rode blokjes gerangschikt boven 3, 2 en onder 1, 2, 2 » ; *Cortewyle* : « gevierendeeld : 1 en 4, in zilver drie zwarte jachthoorns, rood gesnoerd, met goud beslagen en gemond (Cortewyle) ; 2 en 3, in rood een zilveren dwarsbalk blauw getralied (Steeland) ».

Volledig stel gewaden. Kazuifel, dalmatiek, tuniek en koor-
kap van witte hernieuwde moirézijde met sierbanden in gestulpt goud- en zijdeborduurwerk. Op het rugkruis van de kazuifel prijkt als middenstuk het tafereel van Jezus' bezoek bij Zacheus (lazuursteek) ; in de kruisarmen komen eveneens de wapenschilden Bulteel-Cortewyle voor. In de sierbanden van de dalmatiek zit het wapen van een lid der familie van Dixmude (tak Antoing) verwerkt : « gedwarsbalkt, acht stukken goud en blauw (Diksmuide) en een rood vrijkwartier met zilveren klimmende leeuw (Antoing) » ; als breukteken

(12) Volgens VANDENPEREBOOM, *Ypriana*, dl. VI, blz. 306 is abdis Ludovica Bulteel, overleden de 2 Augustus 1634.

is de bovenste gouden dwarsbalk beladen met een blauw (of zilveren ?) driehoekje 13. De tuniek heeft in haar sierbanden een wapen dat eerder van religieuze aard schijnt te zijn en niet kon geïdentificeerd worden. Het voert : « in goud en rood bloedend hart vergezeld van vier rode bloeddruppels » 14. De koorkap heeft op de borstklep een ovaalvormige versiering die kan doorgaan als een wapen - in zilver rood getralied - maar dat ons eveneens onbekend is.

Waarom wij nu denken dat dit gewaad te Haringe uit het Urbanistenklooster herkomstig is ? De voorkomende wapenschilden bewijzen dat het gewaad grotendeels geschonken werd door de familie Bulteel-van Cortewyle. Volgens de Joigny ¹⁵ stierf Ghislain Bulteel in 1611 ; zijn vrouw overleefde hem tot in 1628. In die tijd zal zij zich wel ingelaten hebben met het klooster der Rijke Klaren dat grote bouwzorgen kende en waar haar dochter (?) Loyze in 1624 abdis was geworden. De kapel of kerk moet in het eerste derde van de 17^e eeuw klaar zijn gekomen. Zou het gewaad dan niet geschonken geweest zijn met het oog op de altaarwijding of kerkconsecratie?; het medaljon op de kazuifel is toch immers de uitbeelding van het evangelieverhaal tijdens deze plechtigheid.

Marie van Dixmude deed haar intrede in het klooster ca. 1622. Zou haar familie soms niet hebben ingestaan voor het bekostigen van de dalmatiek, die dan ook haar wapen draagt ? En wie schonk de tuniek en de koorkap?

(13) Het O.L. Vrouw-Hospitaal te Ieper bewaart een klein Madonna-schilderij in een gebeeldhouwde omraming ; boven op het kader prijkt hetzelfde wapen (met het driehoek-breukteken) recht gehouden door twee zittende wildemannen. Over de oorsprong van dit stuk staat niets bekend.

(14) Tot in de XVIIe eeuw komen meerdere wapenschilden voor met de afbeelding van de vijf lijdenswonden ; zo heeft de predikstoel te Winnezele, op het rugbeschoot, een wapen waarin een doorboord hart en de twee gewonde handen en voeten. — In het wapen van het klooster der zusters Penitenten te Duinkerke kwam een kleiner wapenschildje voor met in het midden de zijde wonde van Christus omgeven door vier rechtopstaande kruisnagels (of bloeddruppels ?). (Zie afbeelding *Ann. Com. Fl. de France*, dl. II, blz. 217). — Het wapen met de lijdenswonden lijkt wel verband te houden met de franciscaanse spiritualiteit bij de Clarissen.

(15) Chanoine DE JOIGNY, *Manuscrit relatif aux Seigneuries de Flandre, publié par le Comte Henri DE LIMBURG-STIRUM*, Oude-naarde 1935, blz. 200.

Ziedaar enkele vraagtekens die we voorlopig niet kunnen oplossen, maar die ons tot een andere vraag durven doen besluiten. Waarom zou niet mogen aanvaard worden, zolang geen andere plaats van herkomst met evenveel grond van reden kan aangegeven, ofwel totdat andere gegevens het tegendeel bewijzen, dat het kostelijk gewaad van Haringe uit het Ieperse Rijke Klaren klooster komt ?

Zouden de Rijke Klaren dat gewaad zelf hebben gemaakt ? In ieder geval is het een soort borduurwerk dat, voor zover wij konden nagaan, zijns gelijke niet heeft in het Ieperse noch in het hele bisdom. Het merkwaardige eraan is dat de bladeren van het loofwerk gevoerd zijn met scharlaken rode zijde en los over het rankwerk en de vruchten heenliggen.

Om te eindigen willen we nog de beschrijving geven van de overige gewaden met kunstborduurwerk, bewaard in de kerk van Haringe :

Antependium, breed 2,80 m. Van zwart fluweel met omraming van loofwerk en vruchten in gestulpt wit-zijde-oplegwerk ; midden een doodshoofd gevat tussen twee goudgele slangen (zijdeborduurwerk) ; in ieder bovenhoek twee trompetten in zilverborduurwerk. De granaatappelen en sommige bladeren zijn met blauwe stof gevoerd ; aldus herinnert de bewerking enigszins aan die van het witte gewaad (Buldeel-Cortewyle). - Begin 17^e eeuw.

Stel misgewaden. Kazuifel, dalmatiek en tuniek van zwart hernieuwd fluweel met sierbanden van witzijde- en zilverborduurwerk. Op het rugkruis van de kazuifel een voorstelling van de zielen in het vagevuur (gespleten steek). Het typische in de bewerking is dat in het loofwerk de traditionele vruchten vervangen zijn door doodshoofden en knoken. - Eerste helft 17^e eeuw.

Koorkap. Van gebloemde rode zijde met onderaan franjen in fijne gouddraad. Op het schild, in rood fluweel bezaaid met goudschilfertjes, het IHS monogram in goudborduurwerk en parelbezetting ; rondom dit monogram bloemen waarin imitatie-edelstenen prikken. Op de rood fluwelen banden komt

een gestyleerde bladversiering voor in goud- en zilver borduurwerk ; in het onderdeel der sierbanden steken oudere (?) stukken borduurwerk, die waarschijnlijk bij een herstelling werden toegevoegd. - Einde 17^e eeuw ?

Daar geen enkel dezer gewaden een identiteitsteken draagt, zal het wellicht onmogelijk blijven de plaats van herkomst aan te duiden. Of kan iemand dit kunstborduurwerk stijlcritisch tot een of ander atelier terugwijzen ? ¹

A. DESCHREVEL.

BIJLAGEN ².

I.

Proces-verbaal van 23 April 1657 waarbij Mgr. de Robles, bisschop van Ieper, de authenticiteit onderzoekt en bevestigt van de relieken van de H. Primitivus bevat in een houten kistje. Hij vidimeert de begeleidende oorkonden van echtheid gegeven te Rome 18 April 1656 en, na opening van het reliek-kistje, stelt hij vast dat het de in de oorkonden beschreven relieken van de H. Primitivus bevat. Hij laat toe dat deze relieken, door de Heer Aegidius Dieusaert van Ieper geschonken aan de Rijke Claren Urbanisten van zijn geboortestad, in het bisdom Ieper openbaar vereerd worden.

Deze akte noteert dat de schenker en impetrant, Aegidius Dieusaert van Ieper, deze relieken (samen met die van de heilige Martelaren Gregorius en Adrianus) in 1656 persoonlijk uit Rome heeft meegebracht op een reis die liep over Spanje en Italië.

II.

Proces-verbaal van het overplaatsen der relieken van de H. Primitivus in een nieuwe reliekhouder 29 Mei 1659.

Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo nono, die 29 mensis maii, post missarum solemnna celebrata hora ix matutina, sororibus huius conventus Urbanistis capitula-

(1) De illustratie van dit artikel werd mogelijk gemaakt door de milde steun van Z.E.H. C. Verhaeghe, pastoor-deken te Ieper, Z.E.H. M. Vandromme, pastoor te Lo, en de kloostergemeente Onze Lieve Vrouw ten Bunderen te Moorslede, aan wie onze welgemeende dank.

(2) We zijn deze afschriften verschuldigd aan Heer Oktaaf Mus, Stadsbibliothecaris te Ieper.

riter congregatis in domo capituli eiusdem loci, contestamur nos infrascripti guardianus et religiosi conventus Iprensis fratrum Min. Recoll. coram praedictis sororibus ut supradictum est congregatis recondidisse SS. reliquias ab illustissimo Ioanne Francisco de Robles, episcopo Iprensi, 23 aprilis anni 1657 approbatas S. Primitivi martyris ex arca clausa et sigillata per nos reserata extractas et collocasse in arca pretiosa ad hoc in medio capituli praeparata ad honorem eiusdem sancti. Ita contestamur anno, mense et die quibus supra.

Fr. Bonaventure Gheysen,
conventus Iprensis guardianus

Fr. Ioannes Capistranus de
Lannoy, diffinitor

Fr. Carolus Bertrandus, S.
T. L. jubilatus

Fr. Rogerius Wale, confes-
sarius

Fr. Didacus Mollet

Cui supradicto actui interfui
et ego Fr. Adrianus Stal-
paert, vicarius Neoportuensis.

Alsoo ghetuygen wy mevrou-
we ende abdesse ende de dis-
creten van het voorseyde
convent

Marie de Blonde, abdesse

Agnes de Ghelcke, presiden-
te

Regina van Haelst

Sr. Petronelle Moenes

Sr. Christine Cabilliau

Sr. Barbara Petijt

Sr. Agnes Dieusaert

III.

Proces-verbaal van het overmaken der relieken van de H. Primitivus aan de St-Pieterskerk te Ieper, 18 Juli 1783.

Felix Josephus Hubertus de Wavrans, Dei et apostolice sedis gratia episcopus Iprensis.

Cum juxta edictum sacrae caesareae ac regiae majestatis de 17 martii hujus anni concernens suppressionem plurium conventuum Belgii et vigore alterius decreti regii de 2 maii sacrae reliquiae in illis supprimendis monasteriis reperiundae nobis ecclesiis parochialibus distribuendae concessae fuerint, supradesignata ossa Sancti Primitivi martyris, quae juxta declarationem P. guardiani et aliorum recollectorum coram abbatissa et monialibus capitulariter congregatis die 29 maii 1659 debite per dictos Patres et discretas signatam et hic alligatam in aliam pretiosorem capsam seu urnam in opere sculpto et panno acu depicto affabri elaboratam transposita et sub clavi clausa et usque modo in choro dicti monas-

terii publice exposita fuerint, illaque capsula inter alias reliquias nobis per commissarios regio die 15 maii ultimi ad effectum, qui supra, tradita et addicta fuerit.

Omnibus has visuris notum facimus, quod, presentibus duobus ecclesiae nostrae cathedralis canonicis, dictam capsulam aperuerimus, in qua ossa sacra Sancti martyris Primitivi tribus involucris, duobus linteis et uno panni ferri rubri invenimus, involuta et sigillata, illaque tamquam vera et genuina recognovimus et approbavimus; ex quibus, cum unum os reverenter extraxissemus, reliqua iterum ut prius, tribus partibus involucris obvolvimus et pro illorum identitate vela rubra circumducta ligavimus et sigillo nostro obsignavimus et reclusimus dictae capsulae sub clavi clausulae. Quam deinde dono dedimus ecclesiae parochiali Sancti Petri Ipris in ea publice fidelium venerationi exponendam, mandantes dictam clavam apud R. D. pastorem asservari. In quorum fidem has manu nostra signatas, sigillo nostro et secretarii nostri chirographo muniri iussimus.

Acta sunt haec Ipris anno millesimo septingentesimo octogesimo tertio, mensis iulii die decima octava.

(Zegel in plakkaat) † Felix, episcopus Iprensis.

De mandato illustrissimi ac reverendissimi
Domini episcopi (sic)
(get.) Delvaux.

IV.

Proces-verbaal over het uitnemen van een stukje uit de beenderen van de H. Primitivus, om afzonderlijk als reliek vereerd te worden. Aflaten-toekening op het feest (10 Juni) van de Heilige. 3 October 1783.

Felix Josephus Hubertus de Wavrans, Dei et apostolicae sedis gratia episcopus Iprensis etc.

Universis et singulis praesentes inspecturis fidem facimus indubiam et attestamus quod in recognitione sacrorum ossium Sancti Primitivi martyris juxta acta de 18 Julii ultimi, unum os ejus corporis nobis reservaverimus, a quo unam particulam separatam tamquam veram et genuinam reverenter collocavimus super chartula spissiore formae ovalae holoserico rubro obducta chartulisque deauratis circumornata eamque filo serico decussatim ligatam sigillo nostro super ipsa chartula impresso obsignavimus et recondidimus in theca ex aere

cypro ovali et lateris ex argento affabre elaborata; permit- tentes illam particulariter pro fidelium devotione in ecclesia parochiali Sti Petri Ypris, in qua corpus ejusdem asservatur, fidelium venerationi exponi et concedentes omnibus Christi fidelibus, qui festo Primitivi sancti martyris incidente in decimam diem mensis junii officiis divinis ibidem inter- fuerint vel tertio Pater et Ave devote flexis genibus recita- verint, quadraginta dies de vera indulgentia in forma eccle- siae consueta.

Actum Ipris sub nostris signo et sigillo, die 3 octobris 1783.
(Zegel in plakkaat) † Felix, episcopus Iprensis.

De mandato illustrissimi ac reverendissimi
Domini eppiscopi (sic)
(get.) Delvaulx.